

Locașurile de cult ctitorite, restaurate și înzestrare de Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu

Arhim. conf. univ. dr. Vasile MIRON

Keywords: Brâncoveanu, foundations, places of worship, Brancovan style

Sfântul voievod Constantin Brâncoveanu și-a înscris un nume de glorie în istoria poporului român și a Bisericii noastre Ortodoxe Strămoșești, pentru că s-a dăruit cu toată ființa sa apărării și întăririi dreptei credințe, militând pentru promovarea culturii și artei religioase, întemeind locașuri sfinte pe tot cuprinsul țării și înnoindu-le pe cele existente. În timpul domniei sale s-a instituit, prin grija sa, o adevărată școală de sculptori și zugravi emeriți care, prin talentul și șicusința lor, au creat ceva unic în istoria artei și arhitecturii noastre naționale și anume, stilul brâncovenesc rezultat din confluența influențelor occidentale cu geniul românesc și cu formele și creațiile sale artistice. Acest stil a rămas înegalat până astăzi prin splendoarea, minuțiositatea și exuberanța decorului său sculptural și pictural.

Domnia voievodului martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714) înscrie în istoria Țării Românești o pagină glorioasă de mari prefaceri și realizări, înfăptuite mai ales în domeniul artei, culturii și arhitecturii bisericești, grație spiritului său organizatoric, gospodăresc și diplomatic, evlaviei și strădaniei sale neprecupește de a cultiva pacea și prosperitatea țării și, în primul rând, profilului său moral creștin autentic, probat și confirmat de aureola martiriului, act care îl impune magnific în conștiința posterității ca un strălucit erou al credinței și al patriei străbune.

Dacă Brâncoveanu s-a distins ca un domn luminat, promotor al valorilor culturale și religioase, dacă s-a remarcat ca un bun gospodar și administrator al averilor țării și dacă a demonstrat cu prisosință că, în vremuri

tulburi, a știut să fie un domn chibzuit, înțelept și echilibrat, calități dovedite în instaurarea unui climat de pace și bună înțelegere, în stăvilirea expansiunii țariste și otomane și centralizarea puterii de stat, el rămâne, prin excelență, un domn cu vocație de ctitor. „În timpul domniei sale, a refăcut multe dintre clădirile și bisericile înălțate din vechime de neamul său, a construit multe noi monumente și chiar a «inventat» un stil cunoscut azi sub numele de stil «brâncovenesc» în care intră, pe lângă vechea tradiție locală sau balcanică, și o anumită influență italiană, adusă bunăoară de unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino”¹. Puțini domnitori români au fost însuflareți de dorința întemeierii locașurilor sfinte și a înfrumusețării acestora cu ornamente și podoabe artistice unice în felul lor, aşa cum a înțeles și a știut să o facă acest voievod, martir al Bisericii și al neamului. De obicei, voievozii își zideau o biserică-necropolă pentru a-și legitima descendența și, prin aceasta domnia, iar dacă mai înălțau și alte aşezăminte, le clădeau fie din motive strategice, fie ca un prinos de recunoștință adus lui Dumnezeu pentru victoriile obținute. Brâncoveanu a iubit sfintele frumuseți și a împodobit țara cu salba de mărgăritare a locașurilor sfinte, ce strălucesc de la un capăt la altul ca un minunat candelabru. Din Severin până-n Râmnicu Sărat și din câmpia Dunării până-n Țara Făgărașului, pământul românesc e presărat cu biserici, paraclise, mănăstiri și schituri care, laolaltă, mărturisesc despre o epocă ce s-a numit, pe drept cuvânt, a artei brâncovenesti.

1. Locașuri sfinte ctitorite de Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu

Istoricii de artă caracterizează acest stil prin analogie cu cel al Renașterii apusene, datorită structurilor sale clare, rationaliste și, mai ales, exuberanței lui decorative, motiv pentru care i s-a atribuit și apelativul de baroc brâncovenesc². „Brâncoveanu nu se mulțumi cu prefacerea, mărirea și împodobirea vechilor clădiri mănăstirești, care formează gloria cea mai curată a domniei lui, nu se mulțumi numai cu înălțarea din nou a Mitropoliei din Târgoviște, unde își îngropă o noră, Balașa, și un ginere, Scarlat Mavrocordat, și a bisericii domnești din același vechi scaun de stăpânire, sau cu zidirea de biserici

¹ Neagu DJUVARA, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Ed. Humanitas, București, 2010, p. 154.

² Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncovenesti*, Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2004, p. 35.

frumoase pe fiecare din moșiiile sale – la Potlogi, pe lângă strălucitele curți domnești..., ori la Mogoșoaia, în marginea Bucureștilor, la Doicești, și în Ardeal chiar, pe pământurile sale, ci alese un loc singuratic, în păduri dese, prin muncelile Vâlcii, și făcu să se clădească acolo, cu cele mai bune materiale și cu meșterii cei mai destoinici, mănăstirea Hurezului sau a Hurezilor”³. Acest aşezământ monahal reprezintă cea mai imporantă ctitorie brâncoveanească, o adevărată sinteză a artei românești, sau, cum spunea marele istoric Nicolae Iorga, „tipul definitiv al arhitecturii religioase a românilor, alcătuită prin contopirea elementelor venite din Moldova, cu cele mai puține și mai puțin însemnate, aflătoare în principatul muntean”⁴.

Construită între anii 1690-1693, mănăstirea era menită să devină un bastion al Ortodoxiei românești. Brâncoveanu intenționa să facă din acest locaș „o mănăstire fără pereche”, rânduită „pentru îngroparea sa și a neamului său, ca și pentru adăpostirea unei vieți călugărești, care să poată fi îndrepătruiu, pentru cultivarea artei religioase și a scrisului bisericesc”⁵. Mănăstirea este considerată de specialiști ca fiind cel mai vast ansamblu de arhitectură medievală păstrat în Țara Românească⁶. Complexul mănăstiresc are aspectul unei cetăți dispusă în formă de patrulater, înconjurată de ziduri și turnuri de apărare. În spațiul central tronează maiestuos biserica, construită în plan triconc, cu turle pe naos și pronaos, cu un amplu pridvor pe fațada de vest, cu arcade susținute de zeci de coloane de piatră, decorate cu motive și ornamente sculptate cu măiestrie în care se reflectă influența stilului Renașterii târzii. Frumusețea pridvorului l-a fascinat și pe marele istoric Nicolae Iorga, care făcea următoarea remarcă cu privire la el. „Frumos pridvor pe stâlpi lucrați cu o mare bogătie de podoabe; încăpătoare biserică în chip de cruce, cu un rând de alți stâlpi tot așa de meșteșugiți sculptați între tinda femeilor și naos; flori de piatră în jurul ușii celei mari și a tuturor ferestrelor; două turnuri usoare sprijinite pe bolți tainice”⁷, fac din acest somptuos locaș o creație arhitectonică impunătoare, de o măreție unică. Fațadele sunt decorate

³ Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, vol. II, Ed. Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, București, 1932, p. 69.

⁴ Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii românești...*, p. 70.

⁵ Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii românești...*, p. 69.

⁶ Radu CONSTANTINESCU, Mircea SFÎRLEA, *Monumente religioase*, Ed. Editis, București, 1994, p. 146.

⁷ Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii românești...*, p. 70.

cu panouri dreptunghiulare și firide ornamentate cu cercuri. Ancadramentul ușii de intrare este alcătuit din marmură sculptată, iar pisania conține stema Țării Românești și cea a familiei Cantacuzino. Textul pisaniei este sugestiv, exprimând lapidar și declamatoriu râvna neistovită a domnitorului pentru casa Domnului: „Nu voi intra în sălașul casei mele, nu mă voi sui pe așternutul patului de odihnă, nu voi da somn ochilor mei și pleoapelor mele dormitare și repaus tâmpalelor mele până nu voi afla loc Domnului și sălaș Dumnezeului lui Iacob”.

Frumusețea inegalabilă a elementelor arhitecturale și a formelor renascentiste l-a determinat pe același istoric celebru al neamului românesc să considere această monumentală biserică drept „... continuatoare a civilizației romane, ai cărei moștenitori în Europa de Răsărit sunt români”⁸. La construcția acestei capodopere și-au adus contribuția cei mai emeriți meșteri ai vremii: Istrate lemnarul, Vucașin Caragea pietrarul și Manea, vătaful zidarilor⁹. În jurul mănăstirii s-au construit ulterior și alte locașuri sfinte: bolnița cu hramul Adormirea Maicii Domnului, zidită de Doamna Marica (soția domnitorului), între anii: 1696-1699; Schitul Sfinții Apostoli Petru și Pavel, zidit în anul 1698 de primul egumen al mănăstirii, arhimandritul Ioan; Schitul Sfântul Ștefan, ctitorit de Ștefan, fiul domnitorului, la anul 1703 și Schitul Sfinții Voievozi Mihail și Gavriil, zidit prin grija și cheltuiala arhimandritului Dionisie, la anul 1714¹⁰.

Biserica mare, purtând hramul Sfinților Împărați Constantin și Elena, a fost sfințită în ziua de 8 iulie 1693, de către mitropolitul Teodosie, încunjurat de un sobor mare de arhierei și preoți, în prezența domnului și a familiei sale, deși lucrările de construcție și înfrumusețare au fost finalizate abia în anul 1697, prin grija și osteneala arhimandritului Ioan care a păstorit cu multă destoinicie obștea mănăstirii¹¹. Pe lângă tezaurul bogat de icoane și odoare sfinte, mănăstirea mai adăpostește și moaște de sfinți, iar catapeteasma este sculptată în lemn de tei și poleită cu aur¹².

⁸ Nicolae IORGĂ, *Bizanț după Bizanț*, Ed. 100+1 Gramar, București, 2002, p. 163.

⁹ Radu CONSTANTINESCU, Mircea SFÎRLEA, *Monumente religioase*, p. 146.

¹⁰ Pr. iconom prof. Marin PRETORIAN, *Mănăstiri și schituri din Mitropolia Olteniei*, Craiova, 1942, p. 13.

¹¹ Nicolae IORGĂ, *Istoria Bisericii românești...*, p. 70.

¹² Pr. iconom prof. Marin PRETORIAN, *Mănăstiri și schituri...*, p. 12.

Decorul frescelor de pe pereții interiori formează cel mai valoros ansamblu de pictură murală al Țării Românești, rămas inedit prin întinderea suprafețelor pictate, prin unitatea stilului¹³ și varietatea temelor. Creatorul imaginilor este zugravul Constantinos¹⁴, un grec care s-a adaptat stilului de viață românească și s-a conformat genului cultural-artistic din timpul domniei lui Brâncoveanu. Scenele religioase din pronaos alcătuiesc un program iconografic aparte, înfățișând în prim plan imagini din viața împăratului Constantin cel Mare, patronul și protectorul domnitorului, iar restul spațiilor redând o galerie întreagă de personaje istorice, aparținând vieții politice din trecut: neamul Basarabilor, al Cantacuzinilor și membrii familiei domnitoare: Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii, doamna Maria cu cele șapte fiice și egumenul Ioan. Tabloul acesta votiv avea să sugereze, prin compoziția lui, ideea unei dinastii ereditare. „Frescile acestea sunt printre cele mai remarcabile pe care le-a produs arta românească și ele dovedesc continuitatea artei românești și a artei bizantine, arătând strălucirea extraordinară pe care a dat-o artelor domnia lui Constantin Brâncoveanu”¹⁵.

În general, cam toate trăsăturile caracteristice ale artei de la Hurezi inspiră în mintea specialiștilor concluzia fermă că aici a fost centrul de formare a unui stil arhitectonic și decorativ unic care s-a răspândit în Oltenia și Transilvania în cursul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea¹⁶.

Biserica Mănăstirii Hurezi adăpostește și mormântul domnitorului, care, din nefericire, nu a mai putut deveni locul său de odihnă, deoarece, osemintele sale, aduse în țară în anul 1720, de către soția sa, doamna Maria, au fost așezate în Biserica *Sfântul Gheorghe-Nou* din București¹⁷, datorită faptului că Oltenia se afla la momentul respectiv sub ocupație austriacă, în urma păcii de la Passarowitz (1718)¹⁸.

¹³ I. D. ȘTEFĂNESCU, *Arta feudală în Țările Române. Pictura murală și icoanele de la origini până în secolul al XIX-lea*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1981, p. 146.

¹⁴ Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU, *Sfinți dacو-romani și români*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994, p. 136.

¹⁵ Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncovenesti*, p. 57.

¹⁶ I. D. ȘTEFĂNESCU, *Arta feudală...*, p. 153.

¹⁷ Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU, *Sfinți dacо-romani și români*, p. 136.

¹⁸ Miron CONSTANTINESCU, Constantin DAICOVICIU, Hadrian DAICOVICIU, Traian LUNGU, Ion OPREA, Ștefan PASCU, Aron PETRIC, Alexandru PORTEANU, Gheorghe SMARANDACHE, *Istoria României*, compendiu, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 239.

Mănăstirea Hurezi dispunea și de o bibliotecă valoroasă, constituită din donațiile domnitorului, care se retrăgea adesea în incinta locașului pentru clipe de liniște și reculegere¹⁹.

Măiestria artistică proprie stilului brâncovenesc, inaugurat și reflectat în ansamblul arhitectonic de la Hurezi, dobândeaște o faimă și o strălucire deosebită în deceniile următoare în arhitectura și pictura bisericilor mănăstirești de la Brâncoveni, Mogoșoaia, Doicești, Viforâta, Polovragi, Gura Motrului, Govora, Surpatele și Arnova. Ea atinge apogeul dezvoltării sale la începutul secolului al XVIII-lea, în anii când voievodul ridică în centrul capitalei faimosul locaș al Bisericii *Sfântul Gheorghe-Nou*²⁰.

Un alt prețios monument de artă brâncovenească este biserică Mănăstirii Adormirea Maicii Domnului din Râmnicu Sărat, zidită din temelie în al optulea an al domniei măriei sale, împreună cu unchiul său Mihail Cantacuzino, vel spătar. Un istoric contemporan al vremii sale spune că acest așezământ monahal era o „mănăstire mare și cuvioasă, cu chilii de piatră și cetate împrejur, ca să fie multora scăpare și apărare, fiind în calea oștilor, și mai mult a tătarilor; care cu mile întărind-o și cu toate cum se cade, împodobind-o, la sfânta și dumnezeiasca mănăstire de la Muntele Sinai o au încchinat, spre vecinica pomenire”²¹. În textul pisaniei este consemnat faptul că acest sfânt locaș a fost înălțat pe locul unui modest schit de lemn, încchinat aceleiași mănăstiri grecești de la Muntele Sinai²². Aspectul de fortăreață pe care îl prezintă această mănăstire, înconjuratează cu ziduri masive „înalte de 8 metri și cu metereze pe la colțuri”, având „în rândul chiliilor și o sală mare, boltită, sprijinită pe un stâlp de piatră, care închipuia pe puternicul Samson din Biblie”²³, denotă că ea îndeplinea un rol strategic, asigurând apărarea hotarului de răsărit al țării, în cazul năvălirii hoardelor păgâne.

În hrisovul domnesc, dat în anul 1700, domnitorul Constantin Brâncoveanu statornește și forma de organizare și administrare a mănăstirii,

¹⁹ Șerban CONSTANTIN, *Constantin Brâncoveanu*, Ed. Tineretului, București, 1969, p. 161.

²⁰ Șerban CONSTANTIN, *Constantin Brâncoveanu*, p. 191.

²¹ Radu logofătul GRECEANU, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod (1688-1714)*, studiu introductiv și ediție critică întocmită de Aurora Ilieș, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970, p. 116.

²² Pr. Horia CONSTANTINESCU, „Biserica fostei Mănăstiri Râmnicu-Sărat”, citorie brâncovenească și monument de artă feudală, în: *Glasul Bisericii*, XXIV (1965), nr. 1-2, p. 34.

²³ Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Țării Românești Constantin Vodă Brâncoveanu*, Ed. Idaco, București, 2013, p. 29.

rânduind ca pe viitor toți egumenii ce se vor succeda la conducerea obștii să fie desemnați de patroana ei (Mănăstirea de la Muntele Sinai), iar veniturile mănăstirii să fie distribuite astfel: două părți să fie destinate Muntelui Sinai și o parte pentru întreținerea ei. Pentru satisfacerea acestor necesități materiale, atât voievodul Brâncoveanu, cât și spătarul Mihail Contacuzino, în calitate de ctitori, au înzestrat acest sfânt locaș cu veșminte, odoare scumpe și vase de argint și au împroprietărit-o cu sate, moșii și cu vii²⁴.

Biserica este compartimentată după modelul clasic: pridvor deschis (cu șase stâlpi în față și trei pe laturi, fiecare cu forma și ornamentația sa originală), pronaos, naos și altar, iar arhitectura este o combinație de forme și elemente provenite din cele două curente principale care predominau în acea perioadă: cel din Țara Românească pentru plan și cel italian îmbinat cu cel armeano-gregorian, pentru decor²⁵. Figurile geometrice și motivele florale și vegetale ale sculpturilor în piatră, lemn și tencuială sunt de o neagrăită frumusețe și valoare artistică, iar pictura murală de pe pereții interiori ai acestei biserici este opera celebrului zugrav Pârvu Mutu²⁶.

În textul pisaniei se specifică numele celor doi ctitori și perioada în care s-au desfășurat lucrările de construcție a bisericii (1691-1697).

Tot în anul al optulea al domniei sale, Brâncoveanu reface din temelie Mănăstirea Mamul, cu hramul Sfântul Nicolae, pe locul fostei biserici ridicată din lemn de frații Buzești și înnoită de mama sa Stanca. După ce a clădit-o din piatră, „i-a făcut chilii frumos boltite, a zugrăvit-o și a înzestrat-o cu toate cele trebuincioase”²⁷. Pictura este realizată de Pârvu Mutu.

O altă capodoperă a artei și arhitecturii epocii brâncovenești este Mănăstirea Brâncoveni, veche ctitorie a boierilor craiovești, refăcută de Matei Basarab și înălțată din temelie de domnitorul Brâncoveanu, care a îngropat într-însa membrii familiei sale: Papa Postelnicu, Preda Vornicu, tatăl său (Papa Brâncoveanu) și mama sa Stanca²⁸. Din vechile edificii anterioare epocii brâncovenești, se mai păstrează astăzi în ansamblul arhitectural turnul

²⁴ *Arhivele Statului*, București, Mănăstirea Râmnice, Pac. I, Doc. 18, apud. Pr. Horia CONSTANTINESCU, „Biserica fostei Mănăstiri Râmnici-Sărăt”..., p. 36.

²⁵ N. GHICA-BUDEȘTI, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, vol. IV, București, 1936, p. 77.

²⁶ V. A. URECHIA, *Istoria școalelor*, București, 1892, p. 77.

²⁷ Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Țării Românești...*, p. 29.

²⁸ Pr. iconom Marin PRETORIAN, *Mănăstiri și schituri din Mitropolia Olteniei*, p. 70.

clopotniță, chiliile stăreției și o parte din zidul de incintă. Brâncoveanu ridică în locul fostului locaș o biserică monumentală, cu plan treflat și cu pridvor deschis spre latura de vest, susținut de opt coloane, din care două angajate în zidurile de nord și sud, iar restul libere, sprijinite pe arcuri simple, legate între ele prin coarde de lemn²⁹. Sculptura prezintă motive florale și vegetale, iar pictura inițială se mai păstrează numai în registrele inferioare ale bisericii³⁰. Singura pictură originală a epocii, păstrată aproape integral este cea a bisericii-bolniță, ctitorită de Brâncoveanu în anul 1700. În ea se văd zugrăvite chipurile lui Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, Domnița Maria, Danciu, Preda Vornicul și Papa Brâncoveanu.

Domnitorul dă un hrisov prin care ridică mănăstirea la rang de lavră, înzestrând-o cu averi, proprietăți și privilegii, cum ar fi dreptul de a primi veniturile vămii de la Slatina și dreptul de a judeca 12 sate³¹. Fiind așezată într-un cadru natural liniștit și pitoresc, ea reprezenta un loc prielnic de recreație și reculegere și un adăpost temporar pentru voievod, care adeseori poposea aici în momentele de răgaz și ușurare.

În București, Brâncoveanu a ctitorit șase biserici: Biserica *Toți Sfinții* de pe calea Moșilor, terminată de zidit în 1696³², Biserica *Doamnei* cu hramul *Sfântul Anton*³³, Biserica *Dintr-o zi*, construită din „piatră foarte îscusită, în locul celei din lemn și înfrumusețată pe dinăuntru și pe dinafără”³⁴, Biserica *Sfântul Ioan cel Mare* sau *Grecesc* de pe malul Dâmboviței, demolată în secolul trecut³⁵, biserică Mănăstirii *Sfântul Sava*³⁶, în curtea căreia a pus bazele Academiei Domnești³⁷, apreciată foarte mult în rândurile învățaților din Orientul elenic și biserică Mănăstirii *Sfântul Gheorghe-Nou*, existentă și astăzi, în centrul capitalei, restaurată în zilele noastre.

²⁹ Stefan ANDREESCU, „Constantin Brâncoveanu și ctitorile sale din Oltenia”, în: *Mitropolia Olteniei*, XVI (1964), nr. 9-10, p. 728.

³⁰ Radu CONSTANTINESCU, Mircea SFÎRLEA, *Monumente religioase*, p. 108.

³¹ Stefan ANDREESCU, „Constantin Brâncoveanu și ctitorile sale din Oltenia”, p. 740.

³² Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncoveniști*, p. 112.

³³ Este vorba de Biserică *Buna Vestire* - Curtea Veche, cunoscută sub denumirea de *Sfântul Anton*, care a fost nu demult demolată (Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Tării Românești...*, p. 32).

³⁴ Radu logofătul GRECEANU, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, p. 198.

³⁵ În locul ei a fost clădit sediul actual al clădirii C.E.C – București.

³⁶ Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Tării Românești...*, p. 32.

³⁷ Şerban CONSTANTIN, *Constantin Brâncoveanu*, p. 190.

Biserica *Sfântul Ioan Grecesc* „a zidit-o din temelie și a înfrumusețat-o cu turnuri, împodobind-o cu zugrăveli pe dinăuntru și cu pardosele și cu toate cele necesare, sfînțind-o în anul al 15-lea al domniei sale”³⁸, iar bisericii *Doamnei* „îi pusese turlă cu ceas și zugrăveli noi, iar dincolo de curte, până aproape de malul Dâmboviței, oamenii pricepuți în ale săditului, îi făcuseră grădină mare și frumos orânduită în care își ridicase foiosor de odihnă și liniște. În el, Brâncoveanu și Doamna Maria stăteau ceasuri întregi cu gândurile și planurile lor”³⁹.

Complexul mănăstiresc de la *Sfântul Gheorghe* este o lucrare de mare anvergură executată în etape. Există în acest perimetru o biserică veche, scundă și întunecoasă, în jurul căreia se înălțase, încă din timpul domniei lui Antonie-Vodă din Popești, un han mare, cu un singur corp de chilii prevăzute cu bolti. În al șaptelea an de domnie, Brâncoveanu a mai construit un rând de chilii pe deasupra celor dintâi, toate boltite de jur împrejur, apoi a zidit în preajma lor case egumeniști și case patriarhale pentru patriarhul Ierusalimului, căruia îi era închinată mănăstirea⁴⁰. Toate aceste obiective au fost înfăptuite în interval de trei ani. La propunerea patriarhului Dositei al Ierusalimului, Brâncoveanu a dărâmat din temelie vechea biserică și a ridicat în locul ei una impunătoare și fastuoasă, pe care „a zugrăvit-o, i-a pus o minunată tâmplă, a pardosit-o numai cu marmură și a dăruit-o cu toate cele trebuincioase unei adevărate mănăstiri domnești, apoi i-a pus un clopot mare și minunat, care atunci când era tras suna deslușit: Brâncoveanu”⁴¹. Această biserică este una dintre cele mai izbutite realizări ale artei brâncoveniști, reproducând, „pe plan arhitectural, la o scară cu mult mărită, Hurezii. Dar armonia elementelor și îmbinarea lor într-un tot atât de mare efect artistic sunt, firește, deosebite. Ctitoria de la *Sfântul Gheorghe-Nou* impresionează prin dimensiuni, prin ordinea desăvârșită a componentelor arhitecturale, prin decorația sculpturală ce utilizează întregul repertoriu cunoscut al stilului (frunze, flori de acant, vrejuri), prin frumusețea picturilor. Combinăriile de culori și naturalețea tablourilor ieșite de sub penelul lui Pârvu Mutu arată și aici, ca și în alte locuri, o fericită

³⁸ Radu logofătul GRECEANU, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, p. 142.

³⁹ Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncoveniști*, p. 90.

⁴⁰ Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Țării Românești...*, pp. 33-34.

⁴¹ Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului...*, p. 34.

eliberare de canoanele picturii bizantine. Catapeteasma – una dintre cele mai frumoase din Bucureşti – de o măreţie în care calmul şi discreţia culorilor şi a dimensiunilor ce compun întregul au darul de a crea o puternică individualitate, va fi stârnit nu numai admiraţia, dar şi invidia boierilor contemporani voievodului”⁴². În decoraţia sculptată a catapetesmei „întâlnim motivul viţei de vie, al florii de mac, al řtiuletelui de porumb, al fructelor de granată, smochin şi ananas”⁴³. Biserica a fost sfînţită în ziua de 29 iunie, anul 1707, de către patriarhul Hrisant Notaras al Ierusalimului, însotit de un sobor de şapte mitropoliţi şi de un grup numeros de preoţi şi egumeni. În acest sfânt locaş, au fost aşezate osemintele ctitorului voievod, în anul 1720. Aşezământul acesta a suferit multe distrugeri, în urma cutremurului din 1802, când, în urma focului cel mare extins în tot Bucureştiul, a ars biserica împreună cu clădirile din jurul ei. În urma incendiului, biserică a fost restaurată, însă seamănă prea puţin cu cea pe care o zidise domnitorul Brâncoveanu⁴⁴.

Arhitectura brâncovenească, remarcabilă şi ingenioasă prin exuberanţă şi vitalitatea ei, este opera școlii de zidari şi cioplitori în piatră pe care domnitorul i-a cooptat şi subvenţionat din bugetul său. Aceşti iscusiţi meşteri vor lucra permanent sub îndrumările şi instrucţiunile domnitorului, fiind prezenti peste tot unde Brâncoveanu va ridica un conac, va înălţa o casă boierească sau va întemeia o biserică, dând viaţă şi forme noi pietrei, lemnului şi fierului. Chiar dacă nu şi-au eternizat numele scriindu-l pe frontispiciile edificiilor, talentul lor este imortalizat şi întruchipat în geniul şi opera lor, rămasă unică prin frumuseţea ei inegalabilă. Aceşti meseriaşi vor lucra neîntrerupt pe la mănăstiri, pe la conace şi pe la curţile domneşti.

În primăvara anului 1701, Brâncoveanu cumpără, prin intermediul marelui ban Constantin Știrbei, de la familia Bălăceanu, moşia Doiceşti (judeţul Dâmboviţa) împreună cu casele de piatră şi alte acareturi din preajma lor. În anul 1706, el reface casele de piatră şi construieşte aici la Doiceşti o biserică de piatră pe plan dreptunghiular, având pronaos, naos şi altar, la care adaugă în partea de vest un pridvor având o calotă semicilindrică. La interior, biserică păstrează pictura zugrăvită în frescă din timpul

⁴² Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncovenesci*, p. 89.

⁴³ Florentina DUMITRESCU, *Trăsături specifice ale sculpturii în lemn brâncovenesci*, în vol. „*Pagini de veche artă românească*”, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1972, p. 269.

⁴⁴ Pr. acad. Nicolae M. POPESCU, *Viaţa şi faptele Domnului Tării Româneşti...*, p. 37.

domniei lui Brâncoveanu, distingându-se tabloul votiv în care sunt înfășișați voievodul cu soția sa, cei patru fii, Constantin, Ștefan, Radu și Matei, precum și cele șapte fiice ale familiei voievodale. Pe peretele de sud sunt pictați părinții voievodului, Papa Brâncoveanu și Stanca Cantacuzino, iar alături de ei Preda Brâncoveanu și Matei Basarab. Deasupra ușii este scrisă pisania săpată în piatră, înconjurate cu frunze și flori, având următorul text: „Această sfântă și dumnezeiască biserică, a cărui hram Nașterea Prea Curatei Fecioare și Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei se prăznuiește, den temelie zidită este ridicată și înfrumusețată de luminatul și înălțatul io Constantin Basarab Voevodu, domnul și oblađuitorul Țării Românești, aici într-acestu locu unde altădată n-au fostu. În slava lui Dumnezeu și vecinica sa pomenire săvârșind-o la anul de la zidirea lumii 7215 și al optșprezecelea an al domniei sale, septembrie 20”⁴⁵. Biserică din Doicești, existentă și astăzi, întrunește principalele elemente caracteristice stilului arhitectonic brâncovenesc: pridvor cu stâlpi și arcade trilobate legate între ele prin grinzi dreptunghiulare, ornamentație bogată a pridvorului și cornișă pe trepte. Biserică de la Doicești impresionează și prin podoaba picturii exterioare, fiind socotită din acest punct de vedere locașul cel mai frumos decorat și împodobit dintre mănăstirile și bisericile brâncovenești care au beneficiat de pictură exterioară⁴⁶.

Brâncoveanu mai zidise biserici pe moșiile sale încă de pe vremea când era boier și anume: una la Potlogi (județul Dâmbovița), în anul 1683, și alta la Mogoșoaia, lângă București, isprăvită în anul 1688, cu o lună înainte de a ajunge domn. După ocuparea scaunului voievodal, Brâncoveanu construiește în locul caselor boierești adevărate curți domnești și palate mărețe, devenite modele reprezentative pentru arhitectura tipică a epocii. Cel de la Potlogi, ridicat în anul 1698, era destinat fiului său mai mare Constantin, iar cel de la Mogoșoaia, construit în anul 1702, era pregătit pentru fiul său Ștefan, aşa cum menționează textul pisaniilor. „Palatele de la Potlogi și Mogoșoaia, asemănătoare ca structură și volum de realizare, reprezintă punctul culminant al unei arhitecturi bazate pe experiența acumulată din trecut, măestrit împletită cu influențele exterioare importate între timp”⁴⁷.

⁴⁵ Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncovenești*, p. 87.

⁴⁶ Mihai OPROIU, *Doiceștii în vremea lui Constantin Brâncoveanu*, în *Studia Valachica*, Târgoviște, 1970, p. 265.

⁴⁷ Ștefan BALĂ, *Curtea brâncovenească din Potlogi*, Ed. Meridiane, București, 1968, p. 17.

Biserica brâncovenească de la Potlogi, purtând hramul *Sfântul Dimitrie*, a fost înălțată cu cheltuiala și sub supravegherea domnitorului ca paraclis al vechilor edificii voievodale, aşa cum se specifică în pisania de piatră aflată deasupra ușii de la intrare: „Această... biserică este zidită și înălțată din temelie... de Constantin Brâncoveanu vel spătar... care s-au început și s-au săvârșit în zilele luminatului domn Io Șerban Cantacuzino Basarab Voevod, septembrie leat 1683”⁴⁸. Biserica aceasta are formă dreptunghiulară, având pronaos, naos și altar, iar în partea nordică, pe fațadă, are adăugat un turnuleț aşa cum se poate observa și la biserica de la Mogoșoaia. De-a lungul vremii, ea a suportat și unele modificări refăcându-i-se în anul 1904 turla Pantocratorului și întreaga pictură interioară și retușându-i-se în anul 1945 tabloul ctitorilor, ieșit la iveală de sub tencuiala restaurării precedente din 1904, când vechea pictură a fost ciocănită și acoperită, aşa cum se precizează în cele două inscripții.

Astăzi, partea inferioară a personajelor din tabloul votiv, reprezentând pe voievod și pe fiii săi, este cea autentică, iar partea superioară este o copie realizată de pictorul Blendea care a folosit ca sursă de inspirație aceeași reprezentare existentă la biserica de la Mogoșoaia⁴⁹.

Astăzi, din complexul arhitectonic brâncovenesc se mai păstrează doar palatul, ruinele caselor vechi și Biserica *Sfântul Dimitrie*, toate la un loc oglindind peste veacuri faima și strălucirea inedită a artei brâncovenești. De jur împrejurul palatului și a bisericii erau amenajate locuri și grădini. Palatul era împodobit complet cu decorațiuni florale cu influențe persane și de asemenea, se distingeau în mod deosebit terasele acoperite și deschise spre exterior, către grădină și lac, printr-un sir de arcade sprijinite pe coloane de piatră.

Cu o lună înainte de urcarea sa pe tronul Țării Românești, Brâncoveanu îsprăvește de zidit la Mogoșoaia un paraclis, care se păstrează și astăzi, a cărui pisanie amintește că „o au ridicat și o au făcut Constandin Brâncoveanu vel logofăt... ca bună pomenire lui și părinților lui în neuitat să lase și să rămâie, care s-au zidit în zilele creștinului domn Io Șerban Cantacuzino Basarab voevod de la spăsenia lumii 1688, septembrie zile 20”⁵⁰.

⁴⁸ Ștefan BALĂ, *Curtea brâncovenească din Potlogi*, p. 26.

⁴⁹ Ștefan BALĂ, *Curtea brâncovenească din Potlogi*, p. 26.

⁵⁰ Radu POPA, *Mogoșoaia, palatul și muzeul de artă brâncovenească*, Ed. Meridiane, București, 1962, pp. 10-11.

Biserica este modestă ca dimensiuni, însă originalitatea stilului brâncovenesc și estetica ornamentației o fac deosebit de atrăgătoare. Este construită pe un plan dreptunghiular, având în partea de apus un pridvor sprijinit pe șase coloane massive din cărămidă, iar pe fațada dinspre miazănoapte, alipit de aceasta, se poate observa un turnuleț în interiorul căruia se află o scară în formă de spirală, care duce deasupra pronaosului, unde se află odinioară o clopotniță de zid. Fațadele exterioare ale bisericii sunt tăiate la mijloc de un brâu lat, care le împarte astfel, în două registre, cel inferior cu panouri dreptunghiulare, iar cel superior cu două serii de arcaturi întrețăiate, ceea ce face ca în partea de sus acestea să prezinte aspectul unei împletituri.

Tâmpla sau iconostasul este sculptat în lemn, o sculptură decorativă pe fond, în relief înalt⁵¹, aşa cum se poate observa la majoritatea ctitorilor brâncoveniști, iar pictura își păstrează în general limitele și trăsăturile ei originale. Rămâne semnificativ și impresionant tabloul votiv, pictat în pronaosul locașului, în care biserică este înfățișată cu o clopotniță pe pronaos, iar în dreapta este reprezentat voievodul alături de cei patru fii ai săi, având toți coroane pe cap.

Cu sprijinul și cheltuiala sa și a Doamnei sale Marica, Brâncoveanu a rezidit din piatră, în anul 1706, Mănăstirea Surpatele (județul Vâlcea), fostă ctitorie a Buzeștilor, „făcându-i curte de zid împrejur, chilioare, înzestrând-o cu odăjdi și odoare bisericești scumpe, zestre, moșii, vîi etc”⁵². Biserică are un plan triconc, cu turlă pe naos și pridvor deschis. Pictura este realizată în anul 1706 de zugravii Andrei, Hranite, Gheorghe și Ioan Ierodiaconul⁵³, iar catapeteasma, lucrată în stil brâncovenesc, prezintă o deosebită valoare artistică. În pronaos apar zugrăvite portretele voievozilor: Matei Basarab, Antonie Vodă și Constantin Brâncoveanu cu familia sa.

Râvna neistovită pentru casa Domnului îl îndeamnă pe Brâncoveanu să ctiorească locașuri sfinte și în afara hotarelor țării sale. Atenția domnitorului este îndreptată în primul rând spre Ardeal, unde românii ortodocși erau strâmtorați și năpăstuiți din cauza stăpânirii și propagandei catolice. Aici acordă o subvenție de 1000 de florini pentru zidirea bisericii din Ocna Sibiului (fostă ctitorie a lui Mihai Viteazul deteriorată de dintele vremii) și trimite o echipă

⁵¹ Florentina DUMITRESCU, *Trăsături specifice ale sculpturii în lemn brâncoveniști*, p. 267.

⁵² Radu logofătul GRECEANU, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, p. 199.

⁵³ Radu CONSTANTINESCU, Mircea Sfîrlea, *Monumente religioase*, p. 144.

de zidari constructori pentru înălțarea aici a unui nou sfânt locaș, terminat de zidit în anul 1701⁵⁴. Pictura bisericii este aplicată în 1723 și refăcută în 1763. Zugrăvirea lui Brâncoveanu în portretul votiv după atâția ani de la moartea sa martirică este un simbol al recunoștinței pe care parohienii ocneni i-au purtat-o marelui voievod pentru prețiosul ajutor ce le-a fost dat.

La Făgăraș a clădit cu cheltuiala sa o biserică măreață și frumoasă întrucinstea și pomenirea Sfântului Ierarh Nicolae, înzestrând-o cu pridvor, turlă și clopote. Biserică este isprăvită de construit în anul 1697 și este concepută în plan dreptunghiular: pridvor deschis, cu stâlpi și arcade, pronaos despărțit de naos prin trei arcade, absida altarului decroșată, poligonală în exterior și rotunjită în interior, turlă clopotniță octogonală, pe bază patrată, situată deasupra pronaosului. Catapeasma, din lemn sculptat, este împodobită cu icoane lucrate cu măiestrie în anul 1699 de Preda Zugravul, iar pictura naosului și absidei este opera fiului acestuia⁵⁵.

În anul 1707, Brâncoveanu reface integral Mănăstirea *Sâmbăta de Sus*, întemeiată în anul 1657 de vornicul Preda Brâncoveanu, înlocuind biserică de lemn cu alta de zid în plan trilobat cu abside poligonale în exterior și semicirculare în interior, boltite cu calote. Fiind un puternic centru de rezistență ortodoxă, mănăstirea a fost distrusă în anul 1785 de autoritățile habsburgice și restaurată în anii 1928-1936 de mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, iar în ultima perioadă a fost modernizată și îmbrăcată în haină nouă după planul structural al arhitecturii brâncovenenești de către distinsul și ilustrul mitropolit cărturar și academician Dr. Antonie Plămădeală, cel care a devenit pe drept cuvânt al treilea ctitor al acestui aşezământ monahal, construind în incinta lui un vast centru de cultură teologică și spiritualitate ortodoxă. Domnitorul muntean a oferit în dar acestor sfinte locașuri obiecte liturgice, sfinte vase și cărți de cult. Bisericii din Făgăraș îi dăduse un set întreg de cărți de slujbă, iar Mănăstirii *Sâmbăta de Sus* îi oferă în dar Octoiul, Biblia și Evanghelia din 1697⁵⁶. „Analiza arhitectonică a monumentelor din Țara Făgărașului a condus la următoarea consatare. În diversitatea formelor autohtone, ctitoriiile lui Brâncoveanu declanșează o adevărată școală de arhitectură locală,

⁵⁴ Corneliu CREANGĂ, „Contribuția lui Constantin Brâncoveanu la zidirea unei biserici în Ocna Sibiului”, în: *Mitropolia Ardealului*, XI (1966), nr. 1-3, pp. 154-155.

⁵⁵ Radu CONSTANTINESCU, Mircea SFÎRLEA, *Monumente religioase*, p. 41.

⁵⁶ Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncovenenești*, p. 92.

reprezentată printr-un grup de construcții compact și unitar, care realizează o valoroasă sinteză a elementelor de arhitectură din Țara Românească, grefate pe tradiția constructivă transilvăneană”⁵⁷.

În localitățile în care bisericile erau afectate sau distruse de calamități, domnitorul intervenea cu ajutorare materiale și bănești, refăcându-le din nou. Așa de pildă, în cartierul Galata din Constantinopol a trimis ispravnici și a zidit cu multă cheltuială (la rugămîntea patriarhului ecumenic Calinic) Biserica *Sfântul Nicolae* care fusese arsă, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării (astăzi aflat în ținutul sudic al Ucrainei) a ridicat o biserică cu hramul Sfântul Gheorghe, la rugămîntea ierarhului locului și cu acceptul vizirului, pentru că biserică anterioară care existase în acest loc, fusese incendiată⁵⁸.

La Muntele Athos, a construit un paraclis și o trapeză, iar la Biserica *Sfântul Nicolae* din Șcheii Brașovului este trecut la pomelnicul ctitorilor pentru donațiile făcute.

2. Locașuri de cult restaurate și înzestrare de Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu

Tot în Ardeal, în vara anului 1700, Brâncoveanu a dăruit odăjdii arhierești Mitropoliei Ortodoxe din Alba Iulia, întemeiată de Mihai Viteazul, precum și moșia Merișani din județul Argeș⁵⁹ și o subvenție anuală de 6000 de aspri pentru a îmbunătăți situația ei materială, acum în condițiile istorice dramatice, când catolicii făceau presiuni pentru trecerea samavolnică a românilor ardeleni sub jurisdicția papei.

Având la îndemână o echipă selectă de specialiști (sculptori, zugravi și pietrari), Brâncoveanu întreprinde o acțiune amplă de prefacere și restaurare a numeroase mănăstiri afectate într-o măsură sau alta de dintele necruțător al vremii. La Mănăstirea Cozia este refăcută fresca interioară de către meșterii săi autohtoni: Preda, Ianache, Sima și Mihail, la Mănăstirea Govora reconstruiește și zugrăvește biserică, la Mănăstirea Bistrița renovează biserică,

⁵⁷ Cristache PANAIT și E. GRECEANU, „Biserici românești de zid – monumente istorice din Țara Făgărașului”, în: *Mitropolia Ardealului*, XV (1970), nr. 9-10, p. 627.

⁵⁸ Radu logofătul GRECEANU, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, p. 124.

⁵⁹ Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Țării Românești...*, p. 32. A se vedea și Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, Ed. IBMBOR, București, 1981, p. 306.

îi aplică o pictură nouă și îi adaugă un pridvor spre apus, iar la Mănăstirea Arnota, unde este înmormântat Matei Basarab, construiește o fântână și restaurează întregul aşezământ monahal împreună cu pictura, fără însă a o înlocui pe cea inițială⁶⁰.

La vechea Mănăstire Tismana, domnitorul a dăruit odoare de argint, la Mănăstirea Bistrița, după ce a reparat biserică, i-a zidit din nou turnul, la Mănăstirea Strehia a consolidat zidurile învechite și a adăugat un pridvor nou, la Mănăstirea Sadova a zidit o bolniță, la Mănăstirea Polovragi a construit câteva chilii, a înălțat clopotnița și zidurile dimprejur, a adăugat un pridvor exterior bisericii și a refăcut pictura, iar la Mănăstirea Dintr-un lemn extinde chiliile și înzestreză sfântul locaș cu podoabe bisericești scumpe⁶¹.

Îmbunătățiri și renovări asemănătoare a făcut și la mănăstirile din stânga Oltului și anume: la Mănăstirea Argeș, zidită de evlaviosul domn Neagoe Basarab în 1512, la Mănăstirea Glavacioc din Vlașca, ctitorită de Vlad Vodă Călugărul, la Mănăstirea Dealu pe care a restaurat-o în întregime (refăcând clădirile dărâmate și învechite, refăcând pictura și catapeteasma și învelind cu tablă de aramă toate locașurile ei), la Mănăstirea Snagov, unde face reparații capitale și instalează o tipografie în care s-au editat în răstimp de cinci ani 14 cărți, la Schitul Bărbătești-Păroaia (județul Dâmbovița), ctitorie a lui Matei Basarab, unde rezidește biserică în anul 1702 și la Râmnicu Sărat, unde, doi ani mai târziu, reface de la ferestre în sus biserică lui Ștefan cel Mare⁶².

La Mănăstirea Viforâta, Constantin Brâncoveanu și doamna sa, Maria, au înălțat zidul înconjurător, au construit chilii noi, au refăcut pictura și au pietruit pardoseala cu lespezi⁶³.

Mănăstirii *Sfântul Pantelimon-Turnu* (Comuna Târgușorul Vechi, județul Prahova), Constantin Brâncoveanu îi dăruiește 1/4 din moșia târgului și subvenționează pictarea bisericii⁶⁴.

⁶⁰ Radu CONSTANTINESCU, Mircea SFÎRLEA, *Monumente religioase*, pp. 142, 143, 144, 145.

⁶¹ Radu CONSTANTINESCU, Mircea SFÎRLEA, *Monumente religioase*, p. 68, 75, 96. A se vedea Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Tării Românești...*, pp. 28, 30 și Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncoveniști*, pp. 110, 112, 114, 115.

⁶² Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Tării Românești...*, p. 30, Florentin POPESCU, *Ctitorii brâncoveniști*, pp. 94, 112, 115.

⁶³ Radu logofătul GRECEANU, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, p. 199.

⁶⁴ Vasile DUMITRACHE FLOREȘTI, *Mitropolia Munteniei și Dobrogei*, eparhii, mănăstiri și schituri, Ed. Saeculum, București, 2002, p. 86.

La Târgoviște înnoiește biserică mitropoliei, cea zidită întâi de Neagoe Basarab, în care erau adăpostite osemintele norei sale Balașa și a ginerelui său Scarlat Mavrocordat, zugrăvește biserică domnească și o pardosește cu lespezi de piatră, refac Biserică *Sfântul Dimitrie* ce fusese deteriorată și cu bolta striată, dăruiește un clopot Bisericii *Sfântul Nicolae*, oferă daruri Bisericii *Sfânta Vineri*⁶⁵, împodobește cu pictură pandantivii celor două turle de la Biserică *Stelea* și îi pardosește interiorul, intervine cu reparații la Biserică *Târgului* și la Biserică *Sfântul Ionică* și sprijină lucrările de restaurare la biserică catolică, aspect relevat chiar în istoricul acesteia, unde se precizează că Brâncoveanu „a restabilit biserică și turnul, a adus și două clopote și a realizat multe alte lucrări”⁶⁶.

În anul 1698 construiește din temelie turnul-clopotniță din partea de răsărit a Catedralei Patriarhale, aşa cum menționează textul pisaniei.

*

Făcând această incursiune în repertoriul bogat al superbelor și valoroaselor ctitorii brâncovenești și subliniind importanța lor istorică, culturală, artistică și bisericească, nu putem decât să reproducem cuvintele de apreciere ale unui celebru academician român (Zoe Dumitrescu Bușulenga), care, referindu-se la monumentalitatea lor, spunea că „aceste locașuri le calcă înfiorat de atâta istorie, mândru și bucuros că ești urmașul și moștenitorul unor epoci de glorie, pe care le păstrezi în tine spre a le duce mai departe, prin generațiile de după tine, în viitor”⁶⁷.

Brâncoveanu rămâne în istoria țării și a Bisericii noastre Ortodoxe Strămoșești creatorul unei epoci de aur a artei, arhitecturii și culturii religioase naționale. În ciuda ostilităților și dificultăților întâmpinate, în fața căroră a trebuit să reziste cu tact, cu perspicacitate, cu răbdare și cu înțelepciune, domnitorul Constantin Brâncoveanu a ctitorit una dintre cele mai prolice și mai strălucite epoci ale culturii și spiritualității ortodoxe românești. Puțini domnitori români s-au jertfit cu atâta dragoste arzătoare și fierbințe râvnă creștinească pentru zidirea, restaurarea și înfrumusețarea sfintelor locașuri. Istoria confirmă faptul incontestabil că „țara întreagă este plină de

⁶⁵ Pr. acad. Niculae M. POPESCU, *Viața și faptele Domnului Țării Românești...*, p. 31.

⁶⁶ Florentin POPESCU, Ctitorii brâncovenești, p. 94.

⁶⁷ Florentin POPESCU, Ctitorii brâncovenești, p. 108.

bisericile și mănăstirile ctitorite de el. La moșiile sale a zidit biserici; unde era o mănăstire derâmată, el a îndreptat-o; unde era lipsă de locaș dumnezeiesc, el a clădit unul. Aproape că nu se află în țară o biserică unde să nu se găsească o urmă a milostivirii lui Vodă Brâncoveanu”⁶⁸.

Fiind un domn înstărit, Brâncoveanu a avut posibilitatea să clădească biserici de mari proporții, însă n-a făcut aceasta, ci a dat dimensiuni mărețe numai palatelor, nu și bisericilor din incinta lor. Motivul principal al reducerii dimensionale a bisericilor clădite de voievod credem că este de ordin spiritual. „Locașul bisericii a fost, în Răsărit, corespunzător spiritualității bizantine, chemat să întrețină duhul de comuniune între credincioși, să întărească comunitatea satului, a obștii călugărești în rugăciune, pentru ca ea să fie întărită pe toate planurile. Oamenii trebuiau să se simtă aproape unul de altul și înfrățești în rugăciune în spațiul bisericii”⁶⁹.

Bisericile și mănăstirile construite cu cheltuiala sa, ca și cele reparate prin grija lui, se impun prin bogata decorație picturală și sculpturală. Brâncoveanu inaugurează în arta românească un stil propriu, numit stilul brâncovenesc, după numele său, care este la origine o simbioză remarcabilă dintre elementele artistice ale barocului italian cu cele existente în arta tradițională românească, predominant bizantină. „Suntem în fața unei arte noi, cu mesaj istoric, care exprimă voința omului medieval de a-și frânge cătușele pentru a evoluă spre omul modern”⁷⁰.

Ceea ce caracterizează stilul brâncovenesc, în mod special, este construcția pridvorului deschis sprijinit pe coloane cu fusul răsucit, cu capitelul prins în flori de piatră, lucrat cu multă măiestrie, ca și rozetele de la bază. O altă trăsătură dominantă a acestui stil este sistemul construcției bolților. Acestea sunt astfel construite încât „se sprijină pe console ce transmit direct zidurilor exterioare greutatea lor”⁷¹, eliminându-se în felul acesta pereții despărțitori dintre naos și pronaos și înlăturându-se stâlpii de susținere a bolților.

Sculptura în piatră și în lemn a atins apogeul dezvoltării în epoca brâncovenească. „Motivele ornamentale ale sculpturii în piatră, luate din arta

⁶⁸ Viața Sfântului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu, Ed. Anastasia, București, 1997, p. 24.

⁶⁹ Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Ed. Elion, București, 2004, p. 67.

⁷⁰ Ștefan IONESCU, *Epoca brâncovenească*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1981, p. 190.

⁷¹ Ștefan IONESCU, *Epoca brâncovenească*, p. 197.

barocului italian, legate înr-o ordine estetică și simbolică în același timp, exprimă sentimentul armoniei și al echilibrului sufletesc al românului crescut într-un spațiu atât de armonios și de echilibrat”⁷².

Bogăția motivelor estetice ale artei barocului italian îmbracă o dimensiune nouă, fiind autohtonizate și adaptate la specificul vieții, tradiției și spiritualității noastre ortodoxe românești.

Aceasta este noutatea arhitecturii religioase brâncovenești. Fastuozaitatea, varietatea și originalitatea decorației picturale și sculpturale din această epocă îl remarcă pe Brâncoveanu în conștiința posterității ca un domn luminat, evlavios, harnic și înțelept, iubitor de țară și de neam, devotat slujirii lui Dumnezeu și oamenilor, un adevarat ctitor și promotor al artei și culturii românești și apărător vajnic al credinței strămoșești. Înzestrat cu un rafinat gust artistic, generos, milostiv, chiversnisitor, „gospodar, credincios, iubitor de artă și de cultură, Constantin Brâncoveanu este una din figurile cele mai de seamă ale trecutului nostru. El simbolizează epoca de strălucire a spiritului nostru. Iar sfârșitul său tragic, suportat cu tărie de suflet adevarat creștin-nescă, adaugă chipului său aureolă de martir”⁷³.

Summary: The worship places established, restored and endowed by the Holy Prince Constantin Brâncoveanu

The Holy Prince Constantin Brâncoveanu is a glorious figure in the history of the Romanian people and our ancestral Orthodox Church. His entire life was a life of service, defending and strengthening the Orthodox faith, promoting religious culture and art, establishing new holy places of worship across the country and restoring the extant ones. During his reign and through his care was created an excellent school of sculptors and painters whose talent and skills produced a unique style in the history of our national art and architecture: *the Brancovan style* born at the intersection of Western art influence and Romanian genius, with its art forms and creations. This style is yet unparalleled in splendor, in the abundance and exuberance of its sculptural or pictorial decoration.

⁷² Ștefan IONESCU, *Epoca brâncovenească*, p. 202.

⁷³ Constantin G. GIURESCU, *Istoria românilor*, vol. III, Ed. All, București, 2007, p. 148.